

“KUN kuulen sanan arviointi, poistan (laadun)varmistimen.” Tämän vitsin kehottavat ottamaan vakavasti professorit Hannu Simola ja Risto Rinne artikkelissaan “Laatuvallankumous, arviointiteollisuus ja korkeakoulut” (*Kasvatus* 3/2004). Tässä erittäin lähderikkaassa ja rohkeassa kirjoituksessaan he riisuvat yliopistoja vaivaavan laatujärjestelmä- ja auditointi-hypen paljaaksi oman neotalkinsa suojista tai oikeastaan osoittavat sen olevan osa “koulutuksen uuden hallinnan tavasta”. Liikemaailman ja tavaratuotannon laatujohtaminen ja laadunvarmistus ovat tässä kuokkavieraina marssimassa yliopistoihin. Sen minkä Simola ja Rinne toteavat oppineessa artikkelissaan, totesi myös professori Kari Uusikylä yliopiston (tuleva laatuvarma makkaratehdas) lattiatason puheenvuorossaan Hesarissa 18.7. Mutta *rector magnificus* Ilkka Niiniluoto ei näe makkaratehtaan tuoke luovuutta”. Rehtori vetoaa oman yliopistonsa voimaan pitää laadunvarmistus omissa käsissään. Esimerkkinä hänellä on aiempi tutkimuksen kansainvälinen arviointi (1999) ja vastaava opetuksen arviointi (2002). Rehtori ei näe selvätkään eroa näiden suhteellisen keveiden aiempien arviointien ja tulossa olevan raskaan laatujärjestelmien auditoinnin välillä. Tämä tulee ilmi myös rehtorin vastineessa (*Yliopistolainen* 20.9.2004) keskusteluun puuttuuneelle Hannu Simolalle. Simola yrittää vääntää rautalangasta aieman artikkelinsa epäilyt rehtorin ymmärrettäväksi, mutta antaakin rehtorille markkina-

liberalismin olkinuken, jolloin rehtorikin pääsee toteamaan, että “laadukkaasti toteutettu laadunvarmennus on itse asiassa hyvä rokote markkinaliberalistisen yliopistomallin tartuntaa vastaan.”

Markkinaliberalismista ei “laatutyössä” ole kuitenkaan kyse, muutenhan maailman kaikki ekonomistit yliopistoissa olisivat näitä laatujärjestelmiä tukemassa. Tilanne on päinvastoin – he eivät näitä järjestelmiä tue. Toisin kuin rehtori, he näkevät nämä laatujärjestelmät hallinnollis-byrokraattisina tieteen itsesätelyyn ulkopuolelta tuotuna elementteinä. Dynaaminen sivistysyliopisto (Niiniluoto) ei ehkä muutukaan dynaamiseksi makkaratehtaaksi (Simolan ja Uusikylän pelko) vaan byrokraattiseksi makkarahallintovirastoksi. Tätä pahaa aavisteli jo parikymmentä vuotta sitten akateemikko G. H. von Wright vastustaessaan ns. tieteen arviointia sille itselleen ulkoisena ja vieraana. Nyt akateemikon oppilas, rehtori Niiniluoto ajaa sisään laatujärjestelmää tuohon samaan tieteen itsesätelyyn voimaan vedoten. Eiköhän Akateemikko kohota kulmakarvojaan hänelle vastikään rakennetussa ikonostasissa Helsingin yliopiston kirjastossa.

COLLÈGE international de philosophie järjesti Pariisissa 18.–19. toukokuuta kollokvion 18.–19. toukokuuta kollokvion “Vie, concepts, institutions”, jonka lähtökohtana oli ranskalaisen filosofi ja tieteenhistorioitsija Georges Canguilhemin (1904–1995) tuotanto ja erityisesti hänen ajatuksensa elämän (*la vie*) ja tiedon (*la connaissance*) yhteenkytkeytyneisyydestä. Kollokvion kokoonkutsujien Paola Marratin ja François Rousselein mukaan Canguilhem on ajankohtainen paljolti nykypäivän biotietei-

den ja molekyylibiologian ansiosta. Elämäntieteet ja -teknologiat ovat “kovina tieteinä” kasvattaneet arvovaltansa niin maatalouteen, lisääntymiseen kuin ennaltaehkäisevään lääketieteeseen liittyvissä keskusteluissa ja käytännöissä. Siksi kollokvion tavoitteiksi oli otettu elämän aseman pohtiminen elämäntieteiden eri muodoissa ja käsitteissä ja tämän tiedon vaikutusten analysoiminen muissa instituutioissa, kuten asian tuntijakomiteoissa.

Tapahtuman puhujat olivat enemmän ja vähemmän nimekkäitä filosofejia, antropologeja ja biologeja molemmilta puolin Atlanttia, kuten Vee-na Das, Dominique Lecourt, Michel Morange, Pascal Nouvel sekä Paul Rabinow. Aiheet vaihtelivat nykypäivän bioetiikan ideologis-poliittisista perusteista fenomenologian ja vitalismin suhteeseen, Bergsonin evoluutioajatteluun, Habermasin teknologiakäsityksen kritiikkiin sekä kuoleman etnografiaan. Esitykset myötäilivät vain löyhästi asetettuja lähtökohtia, ja useimmissa niistä Canguilhemin tuotantoa käsiteltiin lähinnä viittauksenomaisesti. Biotieteiden nykytilanteen ja Canguilhemin elämää koskevien käsitysten välisen suhteen avaamisen kannalta kiinnostavimmat ja perusteellisimmat esitelmät pitivät biologi-historioitsija Michel Morange ja biologi-filosofi Pascal Nouvel.

Morangen otsikkona oli “Vitalismin paikka nykybiologiasa”. Esityksen pyrkimyksenä oli hahmottaa biologiatieteen elämäkäsitteiden käänteitä 1900-luvun puolestavälisestä lähtien. Morange aloitti ryhdikkään ja hieman koulumaisen luentonsa biologian historian 1960-luvulle sijoittuvasta vaiheesta, jota voisi luonnehtia ilmauksel-

la "vitalismin kuolema". Tuoloin kovassa nousussa ollut molekyylibiologia lanseerasi ajatuksen, että elämän salaisuus oli paljastettu ja että se tapahtui DNA:n koodin aukipurkamisen avulla. Esimerkiksi biologi Ernest Kahane julkaisi vuonna 1962 kirjan *La vie n'existe pas*, jossa hän esitti, että molekyylibiologian näkökulmasta elämä selittyi kemiallisten ja fysikaalisten lakien kautta, eikä siihen liittynyt mitään vitalismin olettamaa immateriaalista puolta.

Morangen mukaan ei kes tänyt kuitenkaan montakaan vuosikymmentä ennen kuin myönnettiin, ettei kysymys elämän olemuksesta tyhjenty nytkään molekyylibiologian uusiin oppeihin. Tämän seurauksena vitaalisuus nousi jälleen tarkastelun kohteeksi. Syitä vitalismin paluuseen on ollut useita, joista Morange esitteli muun muassa Stanley Shostakin teoksen *Death of Life: The Legacy of Molecular Biology* (1998) nojautuen muutamia. Ensinnäkin informaatioteoreettisen ajattelun hiipuminen elämäntieteissä vuosituhatlupien loppua kohden antoi tilaa vitalistiselle lähestymistavalle. Biotieteissä alettiin luopua näkemyksestä, että elävä organismi on toimintamalleiltaan rinnastettavissa tietokoneeseen. Myös historiallisen näkökulman paluu biologiaan, samoin kuin monitieteisyyden lisääntyminen elämän tutkimukseen nostattivat kritiikkiä mikrobiologian reduktionistista otetta kohtaan. Vitalismin uudelleen nousu tiivistyi kysymykseen, että jos elämä ei tyhjene geneettiseen tietoon, mitä se sitten on.

Yllä mainittujen tieteellisten siirtymien kautta vitalismi on Morangen tulkinnan mukaan lunastanut takaisin paikkansa nykybiologiassa. Näissä "elämän takaisin evakuoinneissa"

on ollut kyse ennen kaikkea luopumisesta kemia- ja auto-poeesi-keskeisyydestä organ ismin selittämisessä. Vitalisti sen ajattelun ja elämän ymmärtämisen yhdeksi avaintemaksi on nyttemmin noussut kysymys elämän ja ei-elämän suhteesta. Käytännön biologian tasolla tämä tarkoittaa muun muassa pyrkimyksiä syntetisoida laboratorio-oloissa elämää ei-elollisesta käsin ja päästä näin käsiksi elämän ilmaantumisen mysteeriiin. Morange tote si, että kuvattujen historiallisten siirtymien opetus on, sanottaisiinko hyvin canguilhemiläinen, eli se, että elämän hahmottaminen kytkeytyy tiiviisti tiedon tuottamiseen.

Morange joutui esityksensä päätteeksi biologi-kollegansa Pascal Nouvelin kritiikin koh teeksi, mikä aiheutti yleisössä kiihkotilan periranskalaisine huuteluihmeen ja puhisemisineen. Seuraavana päivänä puhunut Nouvel aloittikin oman luentonsa anteeksiopyynnöllä ja selityksellä, että hän itse oli aikaisemmin joutunut Morangen julkisesti kritisoi maksi, mutta häneltä oli unohtunut, että yleisö ei ollut enää sama ja vanhojen kaivelu oli siitä syystä asiatonta. Valitettavasti tilannetta seuranneelle ei syntyneen h älinän johdosta koskaan selvinnyt, mistä kiistassa sisällöllisesti ottaen oli kysymys.

Nouvel piti kollokvion viimeisenä puhujana pitkän ja polveilevan luennon "Elämä: sen käsite ja vaikutukset". Heti alkuun hän muistutti, että nykypäivän tutkijoita askarruttavat kysymykset elämän olemuksesta eivät ole niin usia kuin niiden usein annetaan ymmärtää olevan. Esimerkiksi ajatus siitä, että elämä pakenee tarkkoja määrityksiä, on peräisin jo antiikin ajoilta. Leijonanosan luennoistaan Nouvel käsiteli kuitenkin Canguilhem

kirjoittamaa, *Encyclopaedia Universaliksessa* vuonna 1973 julkaistua elämän määritelmää. Pohdinnan kohteena oli se, miksi Canguilhem ei mainitse kyseisessä tietosanakirjatekstissä lainkaan Darwinia ja tämän luonnehdintaa elämästä ensisijaisesti polveutumisenä ja muuntumisena, ranskaksi "la vie est descendance avec les modifications". Nouvelin mukaan Darwinin sivuuttamista on vaikea käsittää siksi, että tämä otti ensimmäisenä perusteellisemmin esiin kysymyksen elämästä ja "lajista", mikä puolestaan oli edellytys ihmistä koskevan nykykäsityksen synnylle. Selitystä Nouvel ei Canguilhemin ratkaisulle tohtinut kuitenkaan antaa.

Nouvel tarkasteli myös ihmiselämän ja biologiatieteen suhdetta. Biologia on hänen mukaansa ei-ennustamisen tiede, koska se kykenee ainoastaan ilmentämään ja kuvailemaan nykyistä ja *ennakoimaan* tulevaa. Tulevaisuuden *ennustajaksi* siitä ei kuitenkaan ole. Vaikka perinnöllisyystutkimus on erityisesti lääketieteessä avannut huimia visioita geenidiagnostiikan avulla tehtävästä tulevaisuuden haltuunottamisesta, geenin tunnistaminen tulee mahdollistamaan vain tulevien ruumiillisten tilojen ennakoinnin. Siksi – kuten Nouvel päätti esityksensä ja samalla itse kollokvion – ihmislajin evoluution ennustaminen on biologiatieteen ulottumattomissa.

SOSIOLOGI Anthony Giddens on nyt lordi Giddens. Giddens nimettiin ylähuoneen jäseneksi kesäkuussa, kertoi *Guardian*-sanomalehti 30. kesäkuuta. Tietävästi Giddens ei palkittu lordin arvonimellä varsinaisista sosiologista asioistaan, vaan "kolmannen tien" ideologisista palveluksista, sillä hän istuu

Labour-puolueen penkillä. Ylähuoneen jäsenenä on myös toinen sosiologi: Giddensin edeltäjä, London School of Economics and Political Scienceen johtaja Ralf Dahrendorf on istunut jo aiemmin liberaalipuolueen penkillä. Sosiologeilla on siis sittenkin yhteiskunnallista vaikutusta – ainakin Britanniassa.

JUHLAKIRJA on vanha akateeminen perinne, jossa ansioituneen professorin tms. oppilaat ja kollegat ovat halunneet osoittaa tälle huomiotaan merkkipäivänä. Suomessa tuo perinne näytti välillä olleen jo kuihtumassa. Mutta nyt, kun ns. isot ikäluokat ovat juuri alkaneet täyttää 60 vuotta, juhlakirjoja on ruvennut ilmestyä todella vilkkaasti (kaiken kukkuraksi joillekin 50-vuotiaillekin on kiirehditty tekemään juhlakirja!). Sosiologiassa, jossa ei perinteisesti ole perinteitä kovasti vaalittu, niitä on tullut tai tulossa jopa siinä määrin, että eräs sosiologi arvioi maksavansa tänä vuonna nimestään juhlakirjojen *tabula gratulatorioihin* yhteensä hyvinkin pari sataa euroa. Ja varsinaiset suuret ikäluokat ovat vasta tulossa 60 vuoden ikään. Tässä menee hyvinkin tuhat euroa lähivuosina juhlakirjoi-

hin, hän puuskahti. Hän kertoi toivovansa, että tulevat 60-vuotispäiviään viettävät sosiologi-ikäluokat ilmoittaisivat samaan tapaan kuin “ei puheita, ei lahjoja” syntymäpäivä vastaanotolla, hyvissä ajoin toivomuksensa “ei juhlakirjoja”. Muuten juhlakirjojen buumi kääntyy pian niiden inflaatioksi.

VAAN tehdään juhlakirjoja edelleen muuallakin kuin Suomessa, joskaan traditio ei ehkä ole yhtä ylenpalttinen. Esimerkki sisällöllisesti tasokkaasta ja verraten tasalaatuisesta juhlakirjasta on saksalaisen sosiologian professorin Ulrich Beckin 60-vuotispäiväksi ilmestynyt *Festschrift*, Angelika Pöferlin ja Natan Sznajderin toimittama *Ulrich Becks kosmopolitisches Projekt* (Nomos, 2004). Siihen on varta vasten kirjoittanut saksaksi/englanniksi sangen nimekäs kirjoittajakunta, mm. Zygmunt Bauman, Jürgen Habermas, Bruno Latour ja Richard Sennett, vaan yllättäen ei Giddens, joka aikanaan kutsui Beckin LSE:n vieraillevaksi professoriksi. Kenties syynä on se, että Beck on aina suhtautunut Giddensin kolmanteen tiehen kriittisesti.

KEHITYSKESKUSTELUT tulevat – oletko valmis? Näin etsi-

koi yliopistoväen ja tutkijoiden ay-lehti *Acatiimi* (syyskuu 2004). Ja toden totta, syksy on ollut yliopistoilla tuota suurta valmistautumista eli kouluttautumista kehityskeskusteluihin. Ja taas tutkimuksen ja opetuksen kustannuksella! Kehityskeskustelujen tunnettu lähtökohta on se, että kenenkään palkkaa ei lasketa, mutta kenenkään palkkaa ei yliopistoilla ole varaa lähimässä tulevaisuudessa korottaaakaan. Joten? Johonkin kuitenkin tarvitaan aikaa muulta vieviä kehityskeskusteluja ja niihin kouluttautumista, vaikka ne tuloksetaan tuntuvat enemminkin palkkatyön pilkalta. Tai sitten on syntymässä uusi työn moderni sankari – Kehityskeskustelija – jota ei niin Jussi Vähämäki kuin Juhani Seppänenkään ole vielä diagnostisoinut. Ehkä kolmas diagnostikko Juha Siltala toteaisi puolestaan, että “työelämän suuret vaatimukset” synnyttävät Kehityskeskustelijan epätoivoisen hahmon. Tietysti vaarana on, että valtakunnan diagnostikkona toiminnut Siltalakin – professori kun on – joutuu itsekin yliopistolaisen kehityskeskustelun hämärään yhdeksi pieneksi kehityskeskustelijaksi muiden joukkoon.